

A Critical Review of Ajzen's Theory of Planned Behavior

Hadi Taghavi¹, Yaghoob Maharati^{2*}

1. PhD student, Information Technology Management, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Ferdowsi University of Mashhad, Mashhad, Iran.
E-mail: haditaghavi@ut.ac.ir
2. Associate Professor, Department of Management, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Ferdowsi University of Mashhad, Mashhad, Iran.
(Corresponding Author). E-mail: maharati@um.ac.ir

Extended Abstract

Abstract

Understanding the factors that cause the acceptance of a technology and creating the conditions under which the desired information technologies are accepted is one of the important researches in the field of information technology. The theory of planned behavior is one of the most important and famous theories of technology acceptance, so far more than 2000 valid articles have been written with the technology acceptance model, and there are more than 300 thousand references to Ajzen's theory of planned behavior (TPB) articles. The important thing that exists in the majority of related articles is that most of them use the relevant model without sufficient understanding of the dimensions, variables, methodology and even the reference article of TPB and the criticisms of this theory. In this article, first the theoretical foundations of theory of reasoned action (TRA) and the criticisms made to it, which led to the emergence of the TPB theory, and then the TPB theory of Ajzen and Fishben are discussed. Then, this theory was analyzed in detail with the method of content criticism and with the tool of collecting library studies and related articles and websites. The most researched in this research is about the intention and the relationship between intention and behavior, and the reasons for harming this relationship have been stated. Culture and the effect of new information and knowledge are other concepts that have been discussed in detail. Finally, there are suggestions for this theory and future researchers, as well as the challenges of criticizing the theory.

Introduction

Many people, without knowing about some theories, implement them in practice. An important issue here is that researchers use a theory without knowing its various aspects. In most cases, researchers do not even refer to the original theory and the source of the theory to learn about the complete theory

and use second-hand sources to quote or use a theory. In a better case, the researchers refer to the original theory and the relevant source, but they are unaware of the origin of the theorizing in that field, the relationship of the theory with other theories of the same period, and the problems that a theory has, and sometimes It happens that a researcher uses a certain theory for many years and in different researches, but does not search for these and similar cases; However, due to the negligence of the scientific community, the used theory may contain many problems and criticisms and is not suitable for use in many researches. In most cases, the fame and credibility of the theorist causes the scientific community and researchers to neglect the detailed and detailed examination of a theory, and no one imagines that a famous scientific theory may have problems and criticisms. Considering the importance of discussion and research in the field of technology acceptance models, in this article, one of the most famous behavioral theories called the theory of planned behavior of Ajzen, which is mentioned many times in articles and scientific sources, is discussed. Used.

Case study

This research aims to critically examine Ajzen's theory of planned behavior, to know about its various aspects, the origin of how to theorize in that field, the relationship of the theory with other theories of the same period, and the problems that have come to this theory.

Materials and Methods

With the method of content criticism and with the tool of collecting library studies and related articles and websites, Ajzen's theory of planning behavior was investigated in detail. To criticize the theory, different frameworks for the evaluation of theories have been used.

Discussion and Results

The research findings based on the review of various sources show that the relationship between intention and behavior and the relationship between PBC and BI are problematic (due to reasons such as inconsistency, scope limitation, forgetting, low control, change of mind, unavoidable bias). Inability to measure collective intention and behavior, impairment in the feasibility of intention and behavior at the same time and postponement or forgetting of intention over time, failure to consider the components of behavioral intention, lack of control over behavior and the effect of new information and knowledge. The difficulty in arguing whether the performance of a behavior in the past directly causes the current intention of the person or not, the lack of differentiation in the types of attitudes in TPB, not considering gender inequalities in the model are among the other findings of this research in examining the theory of planning behavior. It's done. Also, in this theory, there is no difference between perceived behavioral control (PBC) and self-efficacy (SE); Culture and cultural

dimensions including individualism-collectivism and power distance and the differences these dimensions create in people's behavior are not seen in the TPB model; The effects of new information are not predicted in the model; Knowledge or modification of factual information has no direct role in TPB; The TPB model does not have the ability to predict a set of behaviors; It is one of the other findings of this research.

Conclusion

This study is potentially useful because it shows the strengths and weaknesses in the model of the theory of planned behavior, and this can provide a new opportunity for future researchers to adopt appropriate models to conduct empirical tests in different technological conditions.

In spite of the idea that there is about the progress of science and the contribution to the scientific boundaries, which sees the progress in management sciences in the mechanical production of new theories and models, this research showed a critical view and approach to the theories, models and theories available in scientific sources. It can also have a significant impact on the progress of management science. This research made a critical review of one of the most important theories of behavioral sciences, which has the most references and uses by researchers compared to other models in that field, and was able to provide suitable correction suggestions, while other models and theories in behavioral sciences And management can be critically examined in the same way by future researchers.

Keywords: Theory of planned behavior, technology acceptance, behavioral intention, perceived behavioral control, theory critique, culture

---

Article Type: Research Article

Cite this article: Taghavi, H., & Maharati, Y. (2024). A Critical Review of Ajzen's Theory of Planned Behavior. *Public Management Researches*, 16 (62), 97-130. (In Persian)

DOI: 10.22111/JMR.2024.43660.5867

Received: 10 Oct. 2022

Revised: 04 Nov. 2023

Accepted: 26 June. 2023

© The Author(s).

Publisher: University of Sistan and Baluchestan

مرور انتقادی نظریه رفتار برنامه ریزی شده آجزن

هادی تقوی^۱ - یعقوب مهارتی^{۲*}

۱. دانشجوی دکتری، مدیریت فناوری اطلاعات، دانشکده علوم اداری و اقتصادی دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران.
haditaghavi@ut.ac.ir
۲. نویسنده مسئول، دانشیار گروه مدیریت، دانشکده علوم اداری و اقتصادی، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران.
maharati@um.ac.ir

چکیده

درک عواملی که موجب پذیرش یک فناوری می‌شوند و ایجاد شرایطی که تحت آن، فناوری‌های اطلاعاتی مورد نظر پذیرفته شود از پژوهش‌های مهم در زمینه فناوری اطلاعات است. نظریه رفتار برنامه ریزی شده از مهم‌ترین و مشهورترین نظریات پذیرش فناوری است به گونه‌ای که تاکنون بیش از ۲۰۰۰ مقاله معتبر با مدل پذیرش فناوری نگارش شده است و بیش از ۳۰۰ هزار ارجاع به مقالات TPB آجزن وجود دارد. نکته مهم که در غالب مقالات مرتبط وجود دارد این است که اکثر آن‌ها بدون شناخت کافی از ابعاد، متغیرها، روش‌شناسی و حتی مقاله مرجع TPB و انتقادات وارد بر این نظریه، از مدل مربوطه استفاده می‌کنند. در این مقاله ابتدا مبانی نظری TRA و انتقادات وارد به آن که موجب ظهور نظریه TPB گردیده است و سپس درباره نظریه TPB آجزن و فیشبن بحث گردیده است. سپس این نظریه با روش نقد محتوایی و با ابزار جمع‌آوری مطالعات کتابخانه‌ای و مقالات و وبسایت‌های مرتبط، به بررسی تفصیلی نظریه رفتار برنامه‌ریزی آجزن پرداخته شد. بیشترین بررسی این تحقیق درباره قصد و رابطه بین قصد و رفتار است که دلایلی برای خدشه وارد کردن به این رابطه بیان شده است. فرهنگ و اثر اطلاعات و دانش جدید، مفاهیم دیگری است که به تفصیل به آن پرداخته شده است. در نهایت پیشنهاداتی برای این نظریه و محققان آینده و همچنین چالش‌های نقد نظریه آمده است.

واژه‌های کلیدی: نظریه رفتار برنامه ریزی شده، پذیرش فناوری، قصد رفتاری، کنترل رفتاری درک شده، نقد نظریه، فرهنگ

مقاله مستخرج از رساله دکتری آقای هادی تقوی است.

استناد: تقوی، هادی؛ مهارتی، یعقوب. (۱۴۰۲). مرور انتقادی نظریه رفتار برنامه‌ریزی شده آجزن، پژوهش‌های مدیریت عمومی. ۱۶(۶۲)، ۹۷-۱۳۰.

تاریخ ویرایش: ۱۴۰۱/۱۲/۱۳ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۴/۰۵

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۷/۱۸

DOI: 10.22111/JMR.2024.43660.5867

نوع مقاله: علمی پژوهشی

حق مؤلف © نویسندگان

ناشر: دانشگاه سیستان و بلوچستان

مقدمه

بسیاری از افراد بدون آگاهی از برخی نظریه‌ها، آن‌ها را در عمل اجرا می‌کنند. عده‌ای که نسبت به نظریه‌ها آگاهی ندارند مدعی‌اند که نظریه‌ها کاربردی ندارند ولی اگر به عمل آن‌ها نگاه کنید به وضوح می‌بینید که از نظریه یک اقتصاددان یا سیاست‌مداری که سال‌ها پیش مرده است تبعیت می‌کنند. به عبارت دیگر بسیاری از انسان‌ها و حتی محققان، بردگان نظریه‌پردازن هستند ولی این بردگی بسیار ظریف صورت می‌گیرد. فرد ظاهراً با نظریه سرمایه‌داری مخالف ولی در عمل پایبند آن است (Danaee fard, 2017).

در خلال دهه‌های ۱۹۸۰ و ۱۹۹۰، محققان سازمان بطور گسترده‌ای مشغول بحث بر سر این موضوع بودند که هم‌زیستی چندین برنامه پژوهشی برای پیشبرد آن رشته نعمت است یا محنت. به تدریج دو موضع متضاد پدیدار شد که یکی از وحدت و دیگری از کثرت حمایت می‌کرد. نکته مهمی که در کثرت‌گرایی نظری وجود داشت این بود که نظریات جدید با چنان سرعتی تولید می‌شد که دانشمندان و عالمان رشته سازمان و مدیریت هیچ فرصتی برای بررسی نظریات ارائه شده و اینکه آن‌ها چه سهمی را از مرزهای علمی دارند نداشتند. یک نظریه قبل از اینکه به مرحله بلوغ برسد و کارایی آن مشخص شود توسط نظریات جدید هضم می‌شد و رشته سازمان و مدیریت در برهه‌ای گرفتار دام پاره پارگی شد به گونه‌ای که انبوهی از نظریه‌های جدید با چنان سرعت زیادی طرح شدند که اجتماع علمی نتوانست سهم یاری هر یک را به درستی ارزیابی کند و آن‌ها را در یک ساختار دانشی منسجم و معقول جای دهد و این نظریه‌های جدید صرفاً به ساختار موجود اضافه می‌شدند نه اینکه با آثار موجود یکپارچه شوند. هم‌چنین زمان کافی برای تعیین رابطه میان نظریه‌های متفاوت وجود نداشت یعنی تعیین اینکه آن‌ها رقیب یکدیگرند یا مکمل (Pfeffer, 1993؛ Kuhn, 1970؛ Daft Lewin and Popper, 1945).

موضوع مهمی که در این جا وجود دارد استفاده محققین از یک نظریه بدون اطلاع از جنبه‌های مختلف آن است. در بیشتر موارد، محققین حتی به اصل نظریه و منبع نظریه نیز مراجعه نمی‌کنند تا از نظریه کامل مطلع شوند و از منابع دست دوم برای نقل یا استفاده از یک نظریه بهره می‌برند. برای مثال در نظریه رفتار برنامه‌ریزی شده (TPB)، غالب منابع و

^۱ . نظریه رفتار برنامه ریزی شده

حتی مقالاتی که در ژورنال‌های معتبر به چاپ رسیده‌اند در شناسایی و تشخیص مقاله منبع نظریه رفتار برنامه‌ریزی شده (Ajzen, 1991)، اشتباه کرده‌اند و مقاله آجن (۱۹۹۱) را به عنوان منبع نظریه رفتار برنامه‌ریزی شده معرفی کرده‌اند (برای مثال، Tornikoski & Maalaoui, 2019).

در یک حالت بهتر، محققین به اصل نظریه و منبع مربوطه مراجعه می‌کنند ولی از منشا چگونگی نظریه‌پردازی در آن حوزه، ارتباط نظریه با سایر نظریه‌های هم دوره و اشکالاتی که بر یک نظریه وارد است بی اطلاع‌اند و گاهی پیش می‌آید که یک محقق در چند سال متمادی و در تحقیقات مختلف از یک نظریه خاص استفاده می‌کند اما به جستجوی این موارد و موارد مشابه نمی‌پردازد؛ حال این که ممکن است نظریه استفاده شده بدلیل غفلت جامعه علمی، حاوی اشکالات و نقدهای زیادی باشد و مناسب استفاده در تحقیقات متعدد نباشد. در اغلب موارد، شهرت و اعتبار نظریه‌پرداز موجب غفلت جامعه علمی و محققان درباره بررسی دقیق و جزئی یک نظریه می‌شود و کسی در تصوراتش نمی‌گنجد که شاید یک نظریه علمی مشهور، اشکالات و نقدهایی هم داشته باشد.

نظریه‌ها تجربیات را سازماندهی می‌کنند؛ چرایی و چگونگی پدیده‌ها و روابط بین آن‌ها را تبیین می‌کنند؛ دانش را گسترش داده و بسط می‌دهند و ما را به تحقیقات بیشتر سوق داده و تحریک می‌کنند. از آنجایی که نظریه را نمی‌توان دارایی بی قید و شرط اندیشمندان و پژوهشگران دانست بنابراین می‌توان جنبه‌های مختلف یک نظریه را از خاستگاه تا عمل مورد بررسی قرار داد. رسالت نظریه پرداز یا پژوهشگری که به امر توسعه نظریه اشتغال دارد باید دانش موجود را به چالش کشیده و گسترش دهد نه اینکه صرفاً نوشته‌های دیگران را در قالب مدلی ارائه دهد. بنابراین صاحب‌نظران باید از طریق ارائه تبیین‌های درخور توجه و منطقی با تغییر دیدگاه‌های دیگران، مرزهای دانش را گسترش دهند (Danaee fard, 2017).

تغییر و تحول محیطی، کثرت گرا بودن علم و کثرت عملکردآن، ناکارآمدی برخی پارادایم‌ها و دستیابی به تقسیم‌بندی‌های جدید از دلایل پرداختن به مرور انتقادی نظریه-هاست. با توجه به مطالب بالا اهمیت نقد و بررسی یک نظریه به طور خلاصه تبیین و روشن گردید. شکافی که به طور گسترده در منابع علمی به چشم می‌خورد و آن، عدم

بررسی دقیق یک نظریه، خاستگاه، روش نظریه پردازی و ... است نیز تا حدی مورد بررسی قرار گرفت.

در حوزه سیستم‌های اطلاعاتی، بسیاری از محققان دریافتند که فناوری اطلاعات در بسیاری از سازمان‌ها مورد استفاده قرار نمی‌گیرد و باعث خسارت اقتصادی بزرگی برای مشاغل آن‌ها می‌شود. در نتیجه، بسیاری از نظریه‌ها و مدل‌های پذیرش فناوری برای مطالعه پذیرش فناوری اطلاعات توسعه یافته یا مورد استفاده قرار گرفته است. این مدل‌ها عبارتند از: نظریه اقدام منطقی (Fishbein et al., 1975)، مدل پذیرش فناوری (Davis, 1989) و TAM^۱ توسعه یافته (Venkatesh and Davis, 2000)، نظریه تلفیقی پذیرش و استفاده از فناوری (UTAUT^۲) (Venkatesh et al., 2003)، مدل انگیزشی (Davis et al., 1992)، نظریه رفتار برنامه‌ریزی شده (Ajzen, 1991)، مدل ترکیبی TAM و نظریه رفتار برنامه‌ریزی شده (Taylor and Todd, 1995b)، نظریه انتشار نوآوری (Ajzen, 1995)، نظریه شناخت اجتماعی (Bandura, 1986) و ... اما در مطالعات مختلفی نشان داده شده که این مدل‌ها به گونه‌ای که در بسیاری از مطالعات تجربی پیش‌بینی شده به طور مداوم نتوانسته‌اند پیش‌بینی کنند. مهم‌تر از همه، ما ادبیات قابل توجهی را شناسایی کردیم که نتایج متناقض را با این مدل‌ها گزارش می‌دهد.

با توجه به اهمیت بحث و بررسی در زمینه مدل‌های پذیرش فناوری، در این مقاله به بررسی یکی از مشهورترین‌های نظریه‌های رفتاری بنام نظریه رفتار برنامه‌ریزی شده از آیسک آجزن پرداخته شده است که در مقالات و منابع علمی به کرات از آن استفاده شده است.

مبانی نظری

یک نظریه کامل باید هم قابلیت توصیفی و هم تبیینی داشته باشد. مولفین با مناسب دانستن نگاه مینتزبرگ^۳ (۲۰۰۵) و وایک^۴ (۱۹۸۹) به نظریه (نظریه به عنوان یک پیوستار)

^۱. مدل پذیرش فناوری

^۲. نظریه تلفیقی پذیرش و استفاده از فناوری

^۳. Mintzberg

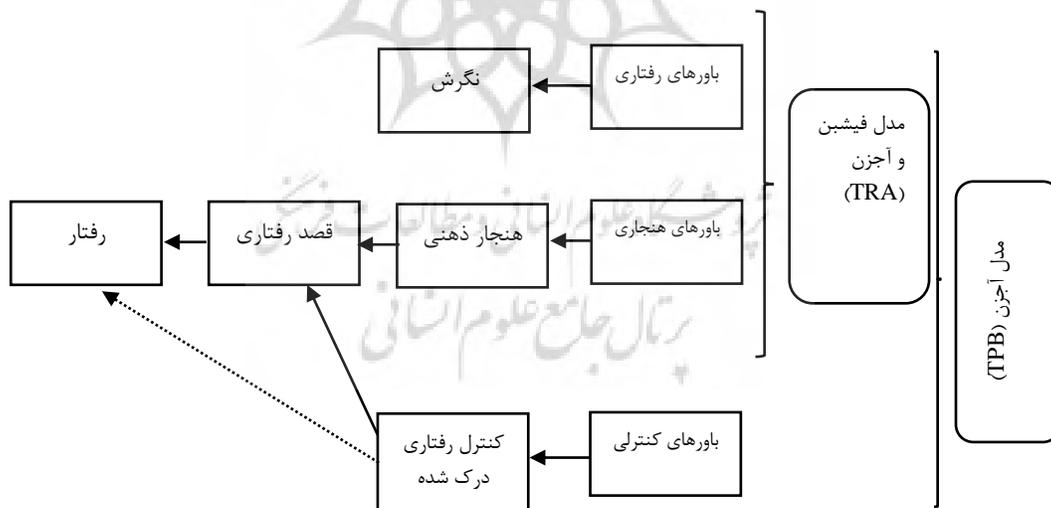
^۴. Weick

«نظریه را یک یا چند گزاره فرضیه‌ای می‌داند که رفتار یک پدیده را موقتا بازنمایی، توصیف، تحلیل، تبیین و تفهیم می‌کند».

آن دسته از نظریه‌ها که هم تبیین می‌کنند و هم قدرت پیش‌بینی دارند، در نگاه سنتی نظریه‌پردازان، دیدگاه واقعی از نظریه را نشان می‌دهند. این نوع نظریه‌ها هم چگونگی و هم چرایی و هم حتی اینکه چه اتفاقی خواهد افتاد را نشان می‌دهند (Danaee fard, 2017). نظریه رفتار برنامه ریزی شده نیز عناصر توصیفی را در خود دارد زیرا عناصر اصلی در آن به خوبی توصیف و طبقه‌بندی شده است. این نظریه هم تبیینی است و هم قدرت پیش‌بینی دارد؛ یعنی فرآیند نوآوری را تبیین و توصیف می‌کند.

نظریه رفتار برنامه ریزی شده

آجزن (۱۹۸۵) با وارد کردن سازه کنترل رفتاری درک شده به عنوان عامل تعیین کننده قصد رفتاری و رفتار، تئوری عمل مستدل را با عنوان تئوری رفتار برنامه ریزی شده توسعه داد (شکل ۱). این تئوری با وارد کردن سازه کنترل رفتاری درک شده تلاش می‌کند، رفتارهای غیرارادی را نیز پیش‌بینی کند. تئوری عمل مستدل تنها محدود به پیش‌بینی رفتارهای ارادی می‌باشد.

شکل شماره ۱: مدل TRA و TPB برگرفته از گودین^۱ (۱۹۹۳)

۱. Godin

در شرایطی که فرد کنترل ارادی کاملی روی رفتار خود داشته باشد و همه شرایط مربوط به رفتار در اختیار او باشد، نظریه عمل استدلالی کاربرد دارد ولی در مواردی که میزان کنترل ارادی بر یک رفتار کم می شود و فرد با وجود داشتن قصد رفتار، نتواند آن رفتار را انجام دهد، کاربرد این الگو چندان زیاد نیست. در اینجاست که میزان کنترل فرد بر شرایط انجام رفتار مهم خواهد بود. در این موارد آسانی یا دشواری انجام یک رفتار بر روی قصد آن رفتار نیز تاثیر خواهد گذاشت.

آجزن و همکارانش با مشاهده این اختلاف الگوی جدیدی را پایه گذاری کردند. "نظریه رفتار برنامه ریزی شده" علاوه بر دو سازه نگرش نسبت به رفتار و هنجارهای ذهنی که در نظریه عمل استدلالی معرفی شد، عامل سومی به نام کنترل درک شده^۱ را با خود دارد (شکل ۱). کنترل درک شده به دو عامل وجود یا فقدان تسهیل کننده ها یا موانع انجام یک رفتار و میزان تاثیر هر وضعیت در سختی یا آسانی انجام رفتار بستگی دارد.

مفاهیم اصلی (سازه های) تئوری

مولفه های مشترک TRA و TPB عبارتند از:

اعتقادات رفتاری^۲: الف) احتمال اینکه یک اقدام ممکن است یک نتیجه داده شده را ترویج یا نفی کند، و ب) ارزیابی نتایج حاصل از دستیابی یا اجتناب از نظر عواقب مطلوب و منفی آنها.

• نگرش های رفتاری^۳: به عنوان مجموعه ای متنوع از احتمال های مربوط به فرد و باورهای رفتاری مربوط به ارزیابی / شدت تعریف شده است. با این حال چنین نگرشی نیز ممکن است مستقل اندازه گیری شود.

$$A \propto \sum b_i e_i$$

• اعتقادات نظری^۴: از جمله: الف) باورهای ارجاعی در مورد رفتارهایی که دیگران انتظار دارند، و ب) درجه ای که فرد می خواهد مطابق با انتظارات دیگران باشد.

1. Perceived Control

2. Behavioural beliefs

3. Behavioural attitudes

4. Normative beliefs

• هنجارهای ذهنی^۱، که (مانند نگرش‌های رفتاری) به عنوان مجموع خلاصه‌ای از مجموعه-ای از باورهای هنجاری تعریف می‌شوند، گرچه این‌ها نیز ممکن است مستقل ارزیابی شوند.

$$SN \propto \sum n_i m_i$$

• مقاصد رفتاری^۲، ترکیبی از نگرش رفتاری و هنجار ذهنی است. قصد بیشتر از نگرش، همان‌طور که در بالا ذکر شد، به عنوان پیشگامان شناختی اصلی در عمل شناخته می‌شوند.

باورهای هنجاری

باورهای هنجاری به انتظارات رفتاری درک شده از چنین افراد یا گروه‌های ارجاع مهم به عنوان همسر، خانواده، دوستان و - بسته به جمعیت و رفتار مورد مطالعه - معلم، دکتر، سرپرست و همکاران اشاره می‌کنند. فرض بر این است که باورهای هنجاری - در ترکیب با انگیزه فرد به پیروی از مراجع مختلف - تعیین هنجار ذهنی غالب است. به طور خاص، انگیزه برای پیروی از هر مرجع به هنجار ذهنی منجر می‌شود که با احتمال ذهنی فرد که مرجع فکر می‌کند شخص باید رفتار مورد نظر را انجام دهد رابطه مستقیم دارد.

باورهای رفتاری

باورهای رفتاری، رفتار مورد علاقه را به نتایج و تجربیات مورد انتظار پیوند می‌دهد. باور رفتاری یک احتمال ذهنی است که رفتار یک نتیجه یا تجربه خاص را تولید می‌کند. اگرچه یک فرد ممکن است بتواند بسیاری از باورهای رفتاری نسبت به هر گونه رفتار داشته باشد، تنها تعداد نسبتاً کمی به آسانی در یک لحظه معین در دسترس هستند. فرض بر این است که این باورهای قابل دسترسی - در ترکیب با ارزش‌های ذهنی از نتایج و تجربیات مورد انتظار - تعیین کننده نگرش غالب نسبت به رفتار است. به طور خاص، ارزیابی هر نتیجه یا تجربه منجر به نگرش در نسبت مستقیم با احتمال ذهنی فرد است که رفتار، نتایج یا تجربیات مورد نظر را ایجاد می‌کند.

در مورد TPB، مقاصد و رفتارها نیز به کار گرفته می‌شوند:

• باورهای کنترلی^۳، باورهای کنترل باید با حضور درک شده از عواملی باشد که می‌تواند عملکرد یک رفتار را تسهیل یا منع کند. به طور خاص، قدرت درک شده هر عامل کنترل-

1. Subjective norms

2. Behavioural intentions

3. Control beliefs

کننده مانع یا تسهیل عملکرد رفتار، به کنترل رفتاری درک شده کمک می‌کند که در ارتباط مستقیم با احتمال هنجار ذهنی فرد است که عامل کنترل وجود دارد.

• کنترل رفتاری درک شده^۱، به عنوان محصول اعتقادات کنترل و خود کارآمدی تعریف شده است. PBC به عنوان یک عامل تعیین کننده در کنار هنجارهای ذهنی و نگرش رفتاری، و همچنین به عنوان تاثیر مستقیم در رفتار اضافی به قصد عمل می‌کند (Taylor *et al.*, 2006; Ajzen, 1985)

$$PBC \propto \sum C_i p_i$$

دوران فکری نظریه رفتار برنامه‌ریزی شده

دهه ۱۹۷۰ با ویژگی خاصی در مدیریت سازمان‌ها تحت عنوان نگرش اقتضائی روبرو گردید. در این نگرش اشاره بر این است که موقعیت، وضعیت و شرایط مختلف هر سازمان در ارتباط با محیط خود می‌طلبد تا با در نظر گرفتن آن‌ها، مدیریت خاص خود را اعمال کند. در واقع، طرفداران این مکتب اعتقاد دارند که بهترین راه برای اداره همه سازمان‌ها وجود ندارد. سازمان‌های بوروکراتیک به ایجاد مقررات و دستورالعمل نیاز دارند مانند سازمان‌های اداری دولتی، ولی همین سازمان‌ها امروزه باید با تفکر مشتری‌مداری اداره شوند اما نظریه‌پردازان این مکتب صرفاً به ارائه دیدگاه "بستگی دارد" اکتفا نکردند و فراتر از آن رفتند. بسیاری از نظریه‌های اقتضائی به جزئیات سبک یا روش اقتضائی اشاره کردند که در یک وضعیت خاص، بهترین راه‌حل و بهترین روش است.

هم‌چنین در دهه ۱۹۸۰ میلادی، صاحب‌نظران مدیریت به توسعه رشته مدیریت در دو بخش عمده علوم رفتاری و مدیریت استراتژیک پرداختند که نظریه رفتار برنامه‌ریزی شده نیز در ذیل نظریات علوم رفتاری قرار دارد و این نشان می‌دهد نظریه با نظریات هم‌دوران خود هماهنگ بوده است و از دوران فکری هم‌زمان با دوران نظریه‌پردازی تاثیر گرفته است.

روش تحقیق

چارچوب ارزیابی سهم نظری مدل یا نظریه

به طور منطقی تا زمانی که معیارهایی وجود نداشته باشد نمی‌توان یک نظریه جدید را ارزیابی کرد. برای ارزیابی نظریه‌های جدید، صاحب‌نظران متعددی (برای مثال Nagel, 1974)

¹. Perceived Behavioural Control

چارچوب‌هایی را ارائه داده‌اند. باچاراج^۱ (۱۹۸۹) با نگاه به این چارچوب‌ها، بر اساس دو معیار: الف) ابطال‌پذیری^۲ و ب) مطلوبیت، چارچوبی را به صورت جدول ۱ ارائه داده است.

جدول شماره ۱: چارچوب ارزیابی نظریه‌ها. منبع: (Bacharach, 1989: 502)

متغیرها	مطلوبیت	ابطال‌پذیری
متغیرها	موضوعات بحث برانگیز نظری	حیطه متغیر
سازه‌ها	روایی سازه	حیطه سازه
روابط	کفایت منطقی کفایت تجربی	توان بالقوه تبیین کفایت پیش‌بینی‌کننده

ارکان سازنده توسعه نظریه

به گفته دوبین^۳ (۱۹۷۸) یک نظریه کامل باید چهار عنصر اساسی زیر را دربرداشته باشد (شکل ۳):

الف- چه‌ها: چه عواملی (متغیرها، سازه‌ها، مفاهیم) باید به طور منطقی برای تبیین بخشی از رفتار پدیده اجتماعی و فرهنگی قرار گیرد؟ برای ارزیابی صحت وجود این عوامل در یک اثر علمی باید به دو نکته توجه کرد:

جامعیت: آیا همه عناصر ذی ربط در مدل جای داده شده‌اند؟

مانعیت: آیا همه عناصر غیرضروری از مدل حذف شده‌اند؟

شکل شماره ۲: معیارهای سنجش عناصر مناسب در مدل

ب- چگونه‌ها: عنصر دوم چگونگی پیوند و ارتباط عوامل مهم تشکیل دهنده‌ی مدل یا نظریه است.

1. Bacharach

۲. نظریه ابطال‌پذیری، منسوب به کارل پوپر فیلسوف معاصر، مدعی است که ابطال‌پذیری یک نظریه نه تنها عیب نیست بلکه اساساً آن نظریه‌ای شایسته صفت علمی بودن است که قابلیت تکذیب یا رد کردن داشته باشد (Popper, 1942).

3. Dubin

وقتی دو محور «چه» و «چگونه» را کنار هم قرار می‌دهیم «حیطه یا موضوع نظریه» شکل می‌گیرد.

ج- چرایی‌ها: مبانی اساسی روان شناختی، اقتصادی یا اجتماعی گزینش عوامل و روابط علی پیشنهادی کدام‌اند؟

د- چه کسانی، کجا، چه زمانی (عوامل زمینه‌ای): این عوامل زمینه‌ای، مرزهای تعمیم‌پذیری را تعیین می‌کنند و در نتیجه «دامنه نظریه» را شکل می‌دهند. دانشمندی که اثرات «زمان و زمینه» را بر افراد و رویدادها مطالعه می‌کنند همیشه از نظریه‌پردازان این سوال را می‌پرسند که پیش‌بینی شما در مکان‌های دیگر و در خصوص افرادی دیگر و در دوره‌های زمانی دیگر کاربرد دارد؟ متاسفانه، تعداد معدودی از نظریه پردازان به محدودیت‌های زمینه‌ای قضایای مطرح شده در چهارچوب مفهومی خود متمرکز می‌شوند. بسیاری از اندیشمندان در تلاش‌های خود برای درک پدیده‌ای اجتماعی، صرفاً محیط‌های خاص و برهه‌های زمانی خاص خود را مدنظر قرار می‌دهند.

چه‌ها: عوامل (متغیرها، سازه‌ها و مفاهیم) توجیه‌کننده‌ی پدیده‌ها که باید به طور منطقی مدنظر قرار گیرند، کدام‌اند.
چگونه: نحوه ارتباط بین عوامل سازنده‌ی نظریه چگونه باید باشد.
چرا: خردمایه‌ی شکل‌دهنده‌ی فرض‌های نظریه کدام‌اند.
چه کسی: پدیده‌هایی که رفتارشان تبیین می‌شود (کارکنان یا مدیران).
کجا: نظریه در چه برهه زمانی تدوین شده است.
چه زمانی:

- ۱- آیا نکته جدیدی ارائه داده است؟ (نکته جدیدی به علم می‌افزاید؟)
- ۲- آیا نحوه‌ی عمل رشته مورد نظر را تحت تاثیر قرار داده است؟
- ۳- آیا از منطق زیربنایی محکمی برخوردار است؟
- ۴- آیا به نحوی مناسب و بهنگام انجام شده است؟ آیا دارای کاملیت و جامعیت است؟
- ۵- آیا به نحوی دقیق به رشته‌ی تحریر درآمده است؟
- ۶- آیا در زمان مناسبی ارائه شده است؟
- ۷- توجه چه کسانی را جلب می‌کند؟ آیا توجه تعداد زیادی را به خود جلب کرده است؟

شکل شماره ۳: هفت سوال کلیدی برای ارزیابی جدید بودن یک نظریه (سهم نظری)

(Danaee fard, 2017)

نقد و بررسی نظریه رفتار برنامه ریزی شده آجزن

برای نقد و بررسی نظریات علمی روش‌های متفاوتی وجود دارد که یکی از آن‌ها رویکرد محتوایی است. رویکرد محتوایی، تاکید بر بیان مجموعه‌ای از ایده‌ها دارد که سازنده تئوری-ها است: پیش‌فرض‌های فلسفی، تئوری‌ها و بنیان‌های هستی‌شناسی، انسان‌شناسی و معرفت‌شناسی آن‌ها است. معیارهای کلی نقد نظریه رفتار برنامه‌ریزی شده آجزن از نظر مطالعات پژوهش حاضر در جدول ۲ ارائه شده است.

جدول شماره ۲: معیارهای کلی نقد نظریه رفتار برنامه ریزی شده آجزن از نظر مطالعات پژوهش حاضر

ردیف	مولفه ارزیابی	توضیحات
۱	آنچه گفته است	مولفه‌های موجود در نظریه (مانند رفتار، نگرش، قصد و ...) که در بخش‌های قبلی کاملاً بحث شد
۲	آنچه نگفته است	سودمندی درک شده، سهولت استفاده درک شده، تاثیرات اجتماعی، شرایط تسهیل کننده، خودکارآمدی، احساسات و عواطف، متغیرهای جمعیت‌شناختی، عادت، تعهد اخلاقی و هویت فردی، تجربه، فرهنگ، اصل سازگاری، هنجارهای اخلاقی، صفات شخصیتی، هوش، متغیرهای جمعیت‌شناختی، ارزش‌ها
۳	آنچه باید گفته شود	فاکتورهای زمینه‌ای (شامل فاکتورهای فردی (مانند سن، جنسیت، درآمد، تحصیلات، دانش، احساسات و عواطف، حالت روحی) و اجتماعی (مانند مذهب، نژاد، فرهنگ، قوانین، اقتصاد، رسانه، جغرافیا، رسانه)، رفتار واقعی

جدول شماره ۳: ارزیابی نظریه رفتار برنامه ریزی شده آجزن از نظر معیارهای تفصیلی و جزئی ارزیابی

تئوری در مطالعات پژوهش حاضر

ردیف	معیار	تعریف معیار	ارزیابی نظریه
۱	جدید بودن (حیطه و درجه)	ارزش افزوده، نوآوری و مشارکت آن در بدنه دانش	حیطه جدید بودن کلی است و توانسته تغییری زیاد در بدنه دانش ایجاد کند. درجه جدید بودن نیز بنیادی، تاثیرگذار و عمیق است.
۲	مطلوبیت	استفاده از متغیرها، شیوه‌ها، روابط، سازه‌ها و شیوه اندازه‌گیری در نظریه	در نظریه TPB، از متغیرها و روابط برای توضیح نظریه و مدل استفاده شده است و بنابراین مطلوبیت کافی را داراست.
۳	منطقی بودن	باورپذیر بودن یک نظریه؛ بر بنیان‌های منطقی که متقاعدکننده است استوار باشد.	نظریه آجزن کاملاً منطقی به نظر می‌رسد
۴	ابطال پذیری	به نظریه ای می‌توان علمی گفت که قابلیت تکذیب یا رد دارد.	روش تحقیق تجربی صحیح که پیش بینی‌ها و روابط موجود در نظریه TPB را، غیرممکن و رد کند، این نظریه را باطل می‌کند.
۵	درجه آزمون پذیری	امکان تست، پیاده‌سازی و اندازه‌گیری مجدد نظریه توسط دیگران	انجام بیش از ۲۰۰۰ مطالعه با مدل و نظریه TPB، نشان دهنده درجه آزمون پذیری این نظریه می‌باشد.

ردیف	معیار	تعریف معیار	ارزیابی نظریه
۶	سازگاری با بدیهیات یا حقایق مورد پذیرش	سازگاری با بدیهیات، اصول و حقایق علمی	نتایج مطالعات و مدل آجزن با حقایق و نظریه‌های مرتبط تناقضی ندارد هرچند حدی از تناقض برای هر مطالعه‌ای قابل قبول است.
۷	سازگاری با تئوری‌های مرتبط و جامع‌تر	سازگاری با نظریه‌های مرتبط و جامع‌تر	استفاده از این مدل در مقالات مشترک با نظریه‌های دیگر پذیرش فناوری مانند TAM نشان دهنده سازگاری با نظریه‌های مرتبط است هرچند با استناد به ارجاعات در گوگل اسکولار به نظر می‌رسد جامع‌ترین مدل پذیرش فناوری، همین TPB است.
۸	قابلیت تعمیم	روش‌شناسی نمونه و جامعه تحقیق به گونه‌ای است که بتوان تعمیم داد	در مطالعات آجزن، از یک مطالعه خاص برای مدلسازی استفاده نشده است و این مدل حاصل بیش از ۵۰ سال مطالعات گوناگون و متعدد آجزن و هم‌چنین استادش، فیشین است و لذا قابلیت تعمیم دارد زیرا حاصل مطالعات متعددی است و هم‌چنین استفاده از این مدل در بیش از ۲۰۰۰ پژوهش نیز نشان دهنده‌ی قابلیت تعمیم این نظریه است.
۹	قابلیت تفسیر	قابلیت تفسیر نظریه توسط دیگران	شرح متغیرها و روابط بین متغیرها در مقاله اصلی و مقالات بعدی آجزن و هم‌چنین کتاب مربوط به این نظریه و وب‌سایت شخصی آجزن نشان دهنده‌ی آن است که نظریه TPB آجزن، قابلیت تفسیر دارد.

شرح تفصیلی بررسی و نقد نظریه رفتار برنامه ریزی شده (TPB)

جدول شماره ۴: خلاصه نقد نظریه رفتار برنامه‌ریزی شده (TPB)

ردیف	موارد مورد بررسی و انتقاد	شرح
۱	قصد و رابطه بین قصد و رفتار	خداشه در رابطه بین قصد و رفتار
۲	رابطه بین BI و PBC	خداشه در رابطه بین BI و PBC
۳	قصد مشترک جمعی	عدم توانایی در اندازه‌گیری قصد و رفتار جمعی
۴	عنصر زمان و فراموشی قصد	خداشه در امکان‌سنجی قصد و رفتار در یک زمان تعویق یا فراموشی قصد در طول زمان
۵	افعال موازی و متوالی مستلزم انجام قصد رفتاری	عدم در نظر گرفتن مولفه‌های قصد رفتاری
۶	کنترل بر رفتار و اثر اطلاعات و دانش جدید	اثرات اطلاعات جدید در مدل پیش‌بینی نشده است دانش و یا اصلاح اطلاعات واقعی، هیچ نقش مستقیمی در TPB ندارد.
۷	سایر دلایل که بر رابطه قصد-رفتار خداشه وارد می‌کند	عدم سازگاری، محدودیت محدوده، فراموش کردن، کنترل کم، تغییر ذهن، تعصب گریزناپذیر

ردیف	موارد مورد بررسی و انتقاد	شرح
۸	سازه کنترل رفتاری درک شده	نادیده گرفتن وجود عوامل برجسته و چشم‌گیر که BI و رفتار را پیش‌بینی می‌کنند برای اندازه‌گیری PBC
۹	رفتار گذشته	دشواری در استدلال اینکه عملکرد یک رفتار در گذشته مستقیماً سبب قصد فعلی فرد می‌شود یا خیر
۱۰	تمایز بین انواع نگرش	عدم تمایز در انواع نگرش در TPB
۱۱	خودکارآمدی درک شده	در مدل بین کنترل رفتاری ادراک شده (PBC) و خودکارآمدی (SE) تفاوت وجود ندارد
۱۲	فرهنگ	فرهنگ و ابعاد فرهنگی از جمله فردگرایی-جمع‌گرایی و فاصله قدرت و تفاوت‌هایی که این ابعاد در رفتار افراد ایجاد می‌کنند در مدل TPB دیده نشده است.
۱۳	جنسیت	در نظر نگرفتن نابرابری‌های جنسیتی در مدل
۱۴	پیش‌بینی مجموعه‌ای از رفتارها	مدل TPB در پیش‌بینی مجموعه‌ای از رفتارها توانایی ندارد

قصد و رابطه بین قصد و رفتار

مطالعات مبتنی بر TRA و TPB عمدتاً با هدف پیش‌بینی و درک مقاصد و رفتارها صورت گرفته است. نه TRA و نه TPB مسائل مربوط به اینکه چگونه مقاصد تغییر رفتاری می‌توانند به طور موثر دنبال شود را بیان نمی‌کنند. در حقیقت، به همان اندازه که آن‌ها به عنوان ابزارهایی هستند که تنها می‌توانند برای تولید اطلاعات در تعیین‌کننده‌های شناختی رفتارهای بهداشتی استفاده شوند، احتمالاً نادرست است که به مداخلات تغییر رفتارهای سلامت به عنوان "مبتنی بر TRA یا TPB" اشاره شود.

این یک نظریه عمومی است که در برخی موقعیت‌ها حتی مردم مایلند با رفتاری مثبت و مطلوب و مناسب رفتار کنند اما به دلیل عدم و فقدان کنترل اختیاری ناکام می‌مانند و شکست می‌خورند؛ برای مثال قصد بازدید از یک پزشک برای دستیابی به نتایج مثبت در مورد یک بیماری، کاملاً تحت کنترل فرد نیست بلکه مبتنی بر اقدامات دیگران است و فرد یک عدم کنترل بر روی رفتار واقعی خود ایجاد می‌کند (Sheppard, 2013; Abbasi, 1998). ایگلی و چایکن^۱ برخی از عواملی را که ممکن است بر رابطه بین قصد رفتاری و رفتار (مثلاً عادت، تعهد اخلاقی و هویت فردی) در TRA، تأثیر بگذارد اما در TPB هنوز مورد توجه قرار نگرفته، شناسایی کرده است (Eagly and Chaiken, 1993).

¹. Eagly and Chaiken

رابطه بین PBC و BI

TPB یک فرض ذاتی نزدیکی بین BI و رفتار دارد که هنوز هم نیاز به شرایط موقعیتی (خاصی) برای پیش‌بینی رفتار واقعی دارد (Foxall, 1997). به عبارت دیگر می‌توان گفت که اعتقادات هنوز زمینه خاصی نیستند و نمی‌توانند قابل تعمیم باشند؛ بنابراین، هر بار لازم است که آیتم‌های اندازه‌گیری را با توجه به زمینه و جمعیت خاص تغییر دهیم (Ajzen, 1991). رابطه بین PBC و BI فرض می‌کند که افراد تصمیم به انجام رفتار می‌کنند، زیرا احساس می‌کنند که می‌توانند به آن دست یابند. با این وجود، TPB نمیتواند توضیح دهد که چگونه یک فرد فرض خواهد شد و چه چیزی برای بکارگیری رفتارهای خاص مورد نیاز است (Taylor and Todd, 1995a).

قصد مشترک جمعی

برخی رفتارهای اجتماعی شامل اعمال جمعی است، بنابراین دارای قصد مشترک جمعی هستند؛ پردازش شناختی به طور نمادین افزایش می‌یابد. چه چیزی در مدل TPB برای قصد جمعی وجود دارد؟ آجزن در مصاحبه‌ای در پاسخ به این سوال می‌گوید: فرض بر این است که می‌توان از این نظریه برای تصمیم‌گیری‌های بازیگران فردی که بخشی از یک بینش جمعی هستند و از این طریق برای به دست آوردن تصمیم جمعی استفاده می‌کنند، استفاده کرد. با این حال، هیچ چیز در TPB وجود ندارد تا نشان دهد که این کار چگونه انجام می‌شود (Tornikoski and Maalaoui, 2019). بنابراین از پاسخ آجزن و مدل TPB، این گونه می‌توان برداشت کرد که این مدل توانایی اندازه‌گیری قصد و رفتار جمعی را ندارد.

عنصر زمان و فراموشی قصد

در مدل TPB، درباره تاثیر بالقوه عنصر زمان در مدل ذهنی این سوال وجود دارد که آیا ماهیت قصد بین این سه جایگزین تغییر می‌کند: (۱) "من قصد ایجاد شغل جدید در شش ماه" و (۲) "من قصد ایجاد یک کسب و کار جدید در آینده"؟ (۳) من قصد ایجاد یک کسب و کار پس از فارغ التحصیلی از کالج را دارم. آیا سابقه بیشتر درباره اهداف واقعی و یکی از آن‌ها نزدیک‌تر به "خلق" کسب و کار جدید است، بنابراین واقعا قصد خاصی

نیست؟ آیا قصد تعهد را نیز تسخیر می‌کند؟ برخی افراد اهداف بلند و دشوار را تعیین می‌کنند. آیا این با مدل ذهنی متناقض است؟

امکان‌سنجی قصد و رفتار در یک زمان وجود دارد. به عنوان مثال، ما می‌توانیم قصد ورزش را در سه ماه آینده اندازه‌گیری کنیم و در عین حال، در طی سه ماه گذشته، میزان ورزش را بدست آوریم. مطمئناً همبستگی بین این دو معیار فقط نشان دهنده میزان قصد فعلی با رفتار قبلی است (Ajzen, 2019).

البته آجزن در یکی از مقالاتش نیز اذعان دارد "بعضی اوقات مقاصد، پیش‌بینی‌کننده‌های ضعیف رفتار حتی در طی دوره‌های نسبتاً کوتاه مشاهده می‌شود (Ajzen, 2011)، همانطور که در مطالعه کر و مولان^۱ (۲۰۱۱) نیز مشاهده می‌شود. فیشبین و آجزن^۲ (۲۰۱۰)، فصل (۲) نتیجه گرفتند که شواهد تجربی هیچ مزیتی برای تمایل به قصد ندارند و از این ایده پشتیبانی نمی‌کنند که اضافه کردن معیار تمایل، پیش‌بینی رفتار را بهبود می‌بخشد.

تعویق یا فراموشی قصد می‌تواند منجر به ناتوانی و شکست در انجام قصد شود که مرتبط با زمان به فعلیت رساندن قصد مورد نظر است. مقاصد ضمانت اجرایی ندارد!!! افراد باید مکان، زمان و چگونگی تحقق اهداف خود را تعیین کنند. این تمایل به فعال کردن قصد در شرایط خاص است (قصد اجرایی با قصد در ادبیات تفاوت دارد). فرآیند فرضی کارآفرینی، که مردم از خود می‌خواهند که اگر تصمیم بگیرند یک کسب و کار جدید را شروع کنند، چه کاری انجام دهند که نتیجه چنین تفکری ممکن است به ایجاد یک قصد منفی منجر شود.

افعال موازی و متوالی مستلزم انجام قصد رفتاری

برای نشان دادن این موضوع که قصد به سوی برخی افعال، مستلزم مقاصد دیگر و هر دو مفهوم موازی و متوالی است. به عنوان مثال، من قصد دارم در ماه سپتامبر به یک سمینار خاص بروم، اما برنامه‌ها و زیر برنامه‌هایی وجود دارد و اغلب برنامه‌ها سریعاً تغییر می‌کنند که ممکن است در خیلی از اوقات به آن توجه نکنیم. مطابق با نظر فلاسفه، قصد، انتخاب +

1. Kor & Mullan

2. Fishbein and Ajzen

تعهد است. آیا قصد، تعهد را نیز تسخیر می‌کند؟ چگونه می‌توانیم با در نظر گرفتن این دوئل مقابله کنیم؟؟؟

این سوال سه موضوع مختلف را مطرح می‌کند. ۱. حتی رفتارهای نسبتاً ساده معمولاً شامل بیش از یک عمل هستند. به عنوان مثال، قصد رفتار "رفتن به فیلم" در یک شب خاص شامل پیدا کردن فیلم‌هایی که در حال پخش هستند، تصمیم‌گیری در مورد فیلم دیدن، رانندگی به سینما، خرید بلیط و نشستن در سینما در حالی که مشغول تماشای فیلم هستیم، می‌باشد. معمولاً این دنباله از اعمال بدون سختی انجام می‌شود، زمانی که قصد تشکیل شده باشد. گاهی اوقات، با این حال، دنباله با شرایط پیش‌بینی نشده متوقف می‌شود. بنابراین، اگر ماشینم در مسیر فیلم‌برداری خراب شود یا بلیت تمام شود، من نمی‌توانم قصد خود را برای رفتن به فیلم عملی کنم. در TPB، قصد تحت تاثیر کنترل است بدین معنا که قصد انجام خواهد شد تا آنجا که فرد دارای کنترل کافی است. اما کنترل اجباری در کجای این مدل می‌تواند تعریف شود؟ ۲. هنگامی که رفتار طراحی شده برای دستیابی به یک هدف مانع پیگیری یک قصد رقابتی می‌شود، مشکل دیگری بوجود می‌آید. در TPB ما فرض می‌کنیم که افراد با توجه به هر یک از گزینه‌های رفتاری (بر اساس نگرش، هنجارهای ذهنی و ادراکات کنترل با توجه به هر یک)، قصد رفتاری دارند و قوی‌ترین (یعنی مطلوب‌ترین) قصد انجام خواهد شد. ۳. قصد بیشتر شبیه «علاقه» است.

بین انتخاب و عمل، اغلب یک مانع (ادراک شده یا واقعی) است که نیاز به ارائه تسهیل کننده یا مانع (صوری یا واقعی) دارد (چیزی که در کارآفرینی به عنوان عامل پیش‌بینی کننده شاپرو^۱ می‌نامیم). چگونه مدل، قصد این دو ویژگی را می‌شناسد. به عقیده آجزن، کنترل رفتاری درک شده نشان دهنده عوامل تسهیل کننده و موثر است.

کنترل بر رفتار و اثر اطلاعات و دانش جدید

دلایلی که بر رابطه بین قصد-رفتار خدشه وارد می‌کند: باورهایی که در زمینه تکمیل پرسشنامه به ذهن می‌آیند، می‌توانند با باورهایی که در زمینه‌های رفتاری واقعی قابل دسترسی هستند، متفاوت باشند. این می‌تواند شکاف میان قصد اندازه‌گیری شده و رفتار واقعی ایجاد کند (Ajzen and Sexton, 1999). ۱. همانطور که در TPB تعریف شده است،

¹. Shapero's precipitating factor

توانایی عمل بر روی قصد به میزان کنترل بر عملکرد رفتار بستگی دارد. کنترل رفتار را می‌توان با فراهم آوردن افراد با منابع مورد نیاز و از بین بردن موانع افزایش داد.

۲. بعد از ارزیابی نیت، اطلاعات جدید ممکن است در دسترس قرار گیرد و منجر به تغییر ذهن افراد در مورد انجام رفتار شود. در نتیجه، آن‌ها بر اساس اهداف جدیدشان شکل می‌گیرند، نه با اهداف ارزیابی شده. به عنوان مثال، پس از تشکیل قصد انجام آزمایشات خودآزمایی پستان، یک زن ممکن است در اینترنت بخواند که این کار باعث ایجاد بسیاری از نگرانی‌های غلط و اضطراب غیر ضروری می‌شود و در نتیجه او دیگر قصد انجام این رفتار را ندارد.

اثرات اطلاعات جدید در مدل پیش‌بینی نشده است. یک مورد جالب از اطلاعات جدید زمانی اتفاق می‌افتد که باورها غیرواقعی هستند. باورهای رفتاری، هنجاری و یا کنترل فعال شده و در نتیجه به آسانی در حافظه در هنگام شکل‌گیری قصد قابل دسترسی هستند و این ممکن است با باورهای فعال در زمینه رفتار واقعی تفاوت داشته باشد. به عنوان مثال، هنگامی که در مورد امکان شروع یک کسب و کار جدید فکر می‌کنیم، عمدتاً باورهای مثبت ممکن است به ذهن متبادر و منجر به تشکیل یک قصد مطلوب شود. با این حال، هنگامی که با فرمول‌بندی و اجرای یک طرح تجاری مشخص مواجه می‌شوید، باورهای منفی ممکن است به وجود آیند، که باعث می‌شود افراد از قصد خود برای شروع یک کسب و کار پشیمان شوند و آن را رها کنند.

دانش و یا اصلاح اطلاعات واقعی، هیچ نقش مستقیمی در TPB ندارد. اگر چه اطلاعات در قالب باورهای مربوط به رفتار، جزء مرکزی این نظریه است، این که آیا اطلاعات صحیح یا نادرست است بی اهمیت است (Tornikoski and Maalaoui, 2019). اهمیت این موضوع این است که آیا اطلاعات برای یا علیه رفتار عملکردی کار می‌کند. مثلاً یک زن معتقد است که خودآزمایی پستان به او اطلاعاتی می‌دهد که او از بیماری خود در بین توده‌های خوش‌خیم و تومورهای بدخیم مطلع شود. اگر چه در واقع اشتباه است، این آیتم "دانش" تمایل دارد از اجرای BSE حمایت کند. بنابراین، ما می‌توانیم یک رابطه مستقیم بین مقدار اطلاعات واقعی صحیح از یک سو و نگرش‌ها، مقاصد و رفتارها را از سوی دیگر انتظار داشته باشیم.

سایر دلایل که بر رابطه قصد-رفتار خدشه وارد می‌کند

آجزن (۲۰۱۱) اذعان دارد که "اندازه‌گیری قصد برای پیش‌بینی رفتار واقعی ضروری نیست و لزوماً به دنبال تغییر در قصد، تغییر در رفتار نخواهد بود. آجزن پیشنهاد داد برای پاسخ به سوالات مان به وب‌سایتش مراجعه کنیم. در بخشی از این وب‌سایت، آجزن بر دلایلی که بر رابطه قصد-رفتار خدشه وارد می‌کند اشاره می‌کند (Ajzen, 2019).

- ✓ **عدم سازگاری:** معیارهای اندازه‌گیری قصد و رفتار با توجه به سطوح خاص و عمومی و یا از نظر مقیاس اندازه‌گیری استفاده شده ناسازگار است.
- ✓ **محدودیت محدوده:** در اندازه‌گیری قصد و / یا رفتار، واریانس کمی وجود دارد.
- ✓ **فراموش کردن:** مردم فراموش می‌کنند که به موقع به قصد خود عمل کنند.
- ✓ **کنترل کم:** افراد با وجود مقاصد مطلوب‌شان، کنترل کافی بر عملکرد رفتاری خود ندارند.
- ✓ **تغییر ذهن:** اطلاعات جدید در دسترس است که تغییراتی را که قبلاً در قصد ارزیابی شده‌اند، به گونه‌ای انجام می‌دهند که دیگر توانایی پیش‌بینی رفتار آن‌ها را ندارند.
- ✓ **تعصب گریزناپذیر:** باورهایی که به راحتی در حافظه در هنگام ارزیابی قصد در دسترس هستند اساساً متفاوتند با باورهایی که به راحتی در زمینه رفتار قابل دسترسی هستند.

سازه کنترل رفتاری درک شده

TPB به علت سازه‌های عملیاتی اضافی‌اش یعنی PBC مورد انتقاد قرار می‌گیرد. فرض بر این است که تنها سازه PBC برای پاسخ دادن به همه عوامل غیرقابل کنترل پیش‌بینی رفتار کافی است. به طور خاص، اندازه‌گیری PBC به طور مستقیم از باورهایی که کنترل و رفتار پیش‌بینی شده را ثبت می‌کنند، جمع‌آوری می‌شود، که ممکن است وجود عوامل برجسته و چشم‌گیر دیگری را که BI و رفتار را پیش‌بینی می‌کنند، نادیده گرفته شود (Taylor and Todd, 1995b).

آیسک آجنز نیز در یکی از مقالاتش اذعان دارد "هیچ فرضیه‌ای در TPB وجود ندارد هنگامی که عقاید رفتاری، هنجاری و کنترلی به روشی منطقی و بی‌طرفانه شکل می‌گیرند به طور دقیق و واقعی نشان دهند" (Ajzen, 2011).

رفتار گذشته

لازم به ذکر است که رفتار گذشته نمی‌تواند به یکی از معیارهای ورود به TPB برسد، یعنی الزاماتی که پیش از قاعده‌ی علی وجود دارد. دشوار است که استدلال کنیم که عملکرد یک رفتار در گذشته مستقیماً سبب قصد فعلی فرد می‌شود. در عوض، رفتار گذشته معمولاً یک پروکسی برای قدرت عادت در نظر گرفته می‌شود: اغلب رفتارها در یک زمینه پایدار انجام می‌شود، بیشتر گفته می‌شود که عادت کرده و تحت کنترل مستقیم نشانه‌های محرک خارجی به ارزش و میزان مقاصد است (Ajzen, 2002). مطابق با این استدلال، نورمن و کوپر^۱ (۲۰۱۱)، مطالعه خودآزمایی پستان، مستقل از اندازه‌گیری قدرت عادت به همراه ارزیابی رفتار گذشته و همچنین میزان انجام رفتار در یک زمینه پایدار، شرایط مورد نیاز برای عادت به این رویکرد است. فرکانس رفتار گذشته را می‌توان با قدرت عادت برابر دانست (Ajzen, 2011).

آجنز نیز اذعان دارد "اغلب پیشنهاد می‌شود که رفتار می‌تواند به روشی مستقیم‌تر تحت تأثیر قرار گیرد و این احتمال در TPB به اندازه کافی در نظر گرفته نشده است" (Ajzen, 2011).

تمایز بین انواع نگرش

ما باید بین دو نوع نگرش تمایز قائل شویم: نگرش کلی نسبت به اهداف وسیع مانند گروه‌های نژادی، قومی و دیگر گروه‌ها؛ به سوی کشورهای؛ به سمت کاندیداهای سیاسی؛ نسبت به نهادهایی به عنوان کلیسا و غیره و نگرش نسبت به رفتار، مانند نگرش نسبت به سیگار کشیدن، به سوی حمل و نقل عمومی، به سمت ورزش و غیره. ما اصل سازگاری را شکل دادیم که بیان می‌کند که همبستگی‌های رفتاری و رفتار قوی تنها زمانی حاصل می‌شود که شاخص‌های رفتاری و رفتار ما از لحاظ عمومی یا خاصیت سازگار باشند. مطابق با این اصل، ما باید نشان دهیم که نگرش کلی پیش‌بینی‌کننده خوبی از ترکیبات گسترده

¹. Norman and Cooper

رفتار است، یعنی معیارهای رفتاری که ترکیبی از رفتارهای مختلف مربوط به نگرش است. به عنوان مثال، نگرش نسبت به دین یا کلیسا، پیش‌بینی خوبی از یک الگوی گسترده رفتارهای مربوط به کلیسا است که از طریق اقداماتی مانند اهدای پول به کلیسا، حضور در خدمات کلیسا، خواندن کتاب درباره مذهب و غیره جمع می‌شود. اصل سازگاری بیان می‌کند که برای پیش‌بینی رفتار خاص، مانند حضور در خدمات کلیسا، ما باید نگرش مردم نسبت به رفتار خود، یعنی نگرش نسبت به حضور در خدمات کلیسا را در نظر بگیریم (Tornikoski and Maalaoui, 2019).

خودکارآمدی درک شده

در TPB: مفهوم کنترل درک شده برابر خودکارآمدی درک شده در نظر گرفته شده است. در حالی که آجزن بر این اعتقاد است که به طور مفهومی، بین کنترل رفتاری ادراک شده (PBC) و خودکارآمدی (SE) تفاوت وجود ندارد و هر دو به اعتقادات مردم اشاره می‌کنند که قادر به انجام رفتار خاصی هستند (Tornikoski and Maalaoui, 2019)؛ چندین محقق (بعنوان مثال Taylor et al., 2006 ; Bennet and Bozionelos, 2000). هم‌پوشانی قابل توجهی بین PBC و خودکارآمدی پیدا کرده‌اند و برخی حتی برای رهاکردن PBC در حمایت از سازه خودکارآمدی استدلال کرده‌اند (Schwarzer, 1992). در عمل، PBC و SE معمولاً به روش‌های مختلف ارزیابی می‌شوند. در تحقیقات با مفهوم خودکارآمدی معمولاً یک سری از موانع بالقوه‌ای را برای عملکرد رفتار تعریف می‌کنند و از شرکت کنندگان خواسته می‌شود تا نشان دهند که چقدر احتمال دارد که آن‌ها بتوانند بر هر مانعی غلبه کنند. برای ارزیابی PBC، از شرکت کنندگان معمولاً خواسته می‌شود تا میزان توانایی انجام رفتار، چگونگی رفتار تحت کنترل آنها و غیره را ارزیابی کنند (Bandura, 1977).

فرهنگ

فرهنگ توسط هافستد (۱۹۸۰) به عنوان "برنامه جمعی ذهن که اعضای یک گروه انسانی را از دیگران متمایز می‌کند" تعریف شده است. ارتباط بین هنجار ذهنی و قصد، تحت تأثیر فاصله قدرت قرار می‌گیرد و رابطه قوی‌تری در فرهنگ‌های فاصله‌ای از قدرت وجود دارد. ارزش‌های فرهنگی می‌توانند روابطی مانند آن‌هایی که در TRA / TPB وجود دارد را تعدیل کنند و یافته‌های قبلی نشان می‌دهد که TRA / TPB در فرهنگ‌های مختلف،

متفاوت عمل می‌کند. برای مثال، در مطالعه لی و گرین^۱ (۱۹۹۱)، مقایسه اهمیت نگرش‌ها و هنجارهای اجتماعی در تعیین اهداف رفتاری در بین شرکت‌کنندگان کره‌ای و آمریکایی با هن

جارهای اجتماعی نشان می‌دهد فرهنگ همگانی تأثیرات قویتری بر روی اهداف در کره داشت. ریمر^۲ و همکاران (۲۰۱۴) استدلال کردند که نقش نگرش و هنجارها در مورد قصد و رفتار، تحت تأثیر عوامل فرهنگی مانند ابعاد فردگرایی / جمع‌گرایی هافستد قرار دارد. فردگرایی-جمع‌گرایی و فاصله قدرت به عنوان دو بعد از ابعاد هافستد انتخاب شده است که بیشترین تفاوت تجربی را به دست آورده‌اند (Taras et al., 2010). در فرهنگ‌های فردی (به عنوان مثال، انگلستان و ایالات متحده)، افراد بیشتر فردمحور هستند و گرایش بیشتری به رفتار مطابق با تنظیمات شخصی (مثلاً نگرش) دارند. در حالی که در فرهنگ‌های جمع‌گرا، انتظارات هنجاری و تعهدات نقش، نگرش‌ها را شکل می‌دهند و تغییر می‌دهند، بنابراین مرجعیت و مطلوبیت برای ترجیحات شخصی را تعدیل می‌کنند.

هافستد (۱۹۸۰) استدلال می‌کند که هویت فرد از محیط اجتماعی آن‌ها با افراد در فرهنگ‌های فردگرایانه استنتاج می‌شود که استقلال احساسی بیشتری را از گروه‌ها، سازمان‌ها یا سایر گروه‌های اجتماعی نشان می‌دهند. از سوی دیگر، افراد در فرهنگ‌های همگانی (مثلاً چین و تایلند) بر ارزش‌های مشترک تأکید می‌کنند و به گروه "ما" وفادار هستند. جوامع فردگرا منعکس‌کننده تمایلات شخصی منحصر به فرد است و مخالف جوامع جمع و جور است که در آن افراد میل به یکپارچه‌سازی با گروه‌ها و حفظ روابط اجتماعی قوی دارند. به این ترتیب، افراد در فرهنگ‌ها با تأکید بر فردگرایی (جمع‌گرایی)، بیشتر (کمتر) از نگرش و ترجیحات خود در تعیین اهداف خود، هدایت می‌شوند (Hassan et al., 2016).

فاصله قدرت به میزانی است که افراد قبول می‌کنند که قدرت در موسسات و سازمان‌ها به طور مساوی توزیع شده است، که در نتیجه بر روابط سلسله‌مراتب و وابستگی تأثیر می‌گذارد (Hofstede, 1980). افرادی که در فرهنگ‌های کم قدرت (مثلاً اتریش و سوئد) هستند درک عمیق‌تری از کنترل داخلی را دارند، اعتقاد دارند که رویدادها از طریق

1. Lee & Green

2. Riemer

اقدامات و تصمیمات خود بیشتر تحت تاثیر قرار می‌گیرند (Hassan et al., 2016). فرهنگ-هایی با فاصله کم قدرت محیطی را فراهم می‌کند که به افراد کمک می‌کند به صورت آزادانه‌تر مطابق با ترجیحات شخصیتی (یعنی نگرش)، با نگرانی کمتر برای دیدگاه‌های متفاوت از دیگران (یعنی تأثیرات هنجاری)، عمل کنند. در فرهنگ‌هایی که از نظر قدرت فاصله دارند (مثلا عربستان سعودی و عراق)، سلسله مراتب نهادینه شده ایجاد می‌شود و هم‌چنین افراد نظم سلسله مراتبی را می‌پذیرند و پیروی می‌کنند. افرادی که در کشورهای با فاصله قدرت بالایی قرار دارند احساس کمتری نسبت به نگرش‌ها و ترجیحات شخصی خود دارند و هم‌چنین نگرانی بیشتری در مورد مطابقت با نظرات دیگران احساس می‌کنند. این به این دلیل است که افراد قوانین حاکم بر اعمال خود را درک می‌کنند و قضاوت‌های مربوط به این اعمال در کنترل دیگران بیش از حد خودشان است (Hofstede, 1980). در نهایت، افرادی که در فرهنگ‌هایی با فاصله قدرت بالاتری قرار دارند، تمایل بیشتری به شروع اقدامات دارند، حتی اگر آن‌ها معتقد باشند که توانایی این کار را دارند. این به این دلیل است که آن‌ها با قوانین سخت‌گیرانه اجتماعی محدود می‌شوند که در آن قدرت اعمال تغییرات با دیگران از وضعیت بالاتر قرار دارد.

فرهنگ و ابعاد فرهنگی از جمله فردگرایی-جمع‌گرایی و فاصله قدرت و تفاوت‌هایی که این ابعاد در رفتار افراد ایجاد می‌کنند در مدل TPB دیده نشده است.

جنسیت

جنسیت و به ویژه، نابرابری‌های جنسیتی را که در نواحی آفریقا یافت می‌شود، به عنوان یک پیش‌بینی‌کننده مهم خطر ابتلا به بیماری‌های جنسی ذکر می‌کنند که در TPB وجود ندارد. با این حال، نابرابری‌های جنسیتی یک پدیده آفریقایی نیستند و بحث و استدلال در مورد عدم توجه به تأثیرات جنسیتی در مطالعه ریسک‌پذیری جنسی در ادبیات غرب غالب است (مانند Patterson and Grant, Semple, 2000; Warr, 2001; Quina et al., 2000; Protogerou et al., 2012; Tschaan et al., 2002).

نویسندگان دیگر (به عنوان مثال Airhihenbuwa و Obregon, 2000)، کمپبل و موری^۱ (2004) بر اساس تفاوت‌های اجتماعی و فرهنگی عمیق میان غرب و جنوب، مخالف اعمال

¹. Campbell & Murray

نظریه‌های مبتنی بر غرب درباره شناخت اجتماعی برای محیط غیر غربی هستند. به عنوان مثال، این نویسندگان به طور معمول ماهیت جمعی فرهنگ غیر غربی و به ویژه آفریقایی را مطرح می‌کنند. با این حال، الزامات مشابه برای فرهنگ و مدل‌های نظری در ادبیات غربی ظاهر شده‌اند (مثلاً *Triandis, 1994*). علاوه بر این، اظهارات کلی درباره رابطه تنگاتنگ نظریه‌های اجتماعی شناختی در "فرهنگ‌های خودمراقبتی آسیا، آفریقا، آمریکای لاتین و کارائیب" کاهش یافته است (*Airhihenbuwa and Obregon, 2000: 9*) (*Protogerou et al., 2012*). و باعث افزایش نگرانی در مورد اظهار نظر درباره همه مناطق غربی با فرهنگ یکسان است.

بوئر و ماشامبا^۱ (۲۰۰۵)، فقدان سهم نگرش به قصد را می‌توان به "ماهیت جمع‌گرای تصمیم‌گیری در نواحی فرهنگی آفریقایی" ارتباط داد، در یافته‌های گیلز و همکاران^۲ (۲۰۰۵) مشخص شد در مدل TPB، به طور کلی، تمام عناصر نگرشی به طور موثری اندازه‌گیری نمی‌شوند.

استدلال‌هایی که نشان می‌دهد تصمیم‌گیری‌های آفریقایی بیشتر "در گروه" و تصمیم‌گیری‌های غربی بیشتر "در فرد" اتفاق می‌افتد، می‌تواند به عنوان تفاوت‌های گروهی و فردی در فرهنگ‌ها دیده شود. چنین اظهاراتی ممکن است بر مشاهدات کلیشه‌ای مردم در کل، استوار باشد، یعنی آفریقایی‌ها جمع‌گرا هستند، در حالی که غربی‌ها، فردگرا هستند.

پیش‌بینی مجموعه‌ای از رفتارها

مدل TPB در پیش‌بینی مجموعه‌ای از رفتارها توانایی ندارد. آجزن در این رابطه پاسخ می‌دهد ما اغلب در پیش‌بینی، توضیح دادن و یا تغییر دادن دسته رفتارها مانند ورزش، مطالعه، یا حفظ انرژی علاقه مند نیستیم. ممکن است در ارزیابی نگرش‌ها، هنجارهای ذهنی، ادراک از کنترل، مقاصد و رفتار واقعی با توجه به اینکه هر یک نماینده مجموعه‌ای از اقداماتی هستند که دسته‌ای از علایق را تشکیل می‌دهند با چنین معیاری سر و کار داشته باشیم. سپس این تدابیر می‌توانند جمع‌آوری شوند تا شاخص‌هایی را که نشان‌دهنده دسته‌های رفتاری هستند، به دست آورد (*Ajzen, 2019*).

1. Boer and Mashamba

2. Giles et al

بحث و نتیجه‌گیری

نظریات و مدل‌های پذیرش فناوری و به ویژه نظریه رفتار برنامه ریزی شده آجزن، تاثیر بسزایی در تحقیقات علوم رفتاری و سیستم‌های اطلاعاتی در چند دهه اخیر داشته‌اند. استفاده گسترده محققان از این مدل به گونه‌ای که رشد روزافزون تعداد ارجاعات به مقالات آجزن کم‌نظیر است دلیلی بر این مدعا است. این مطالعه به طور بالقوه مفید است زیرا نقاط قوت و ضعف در مدل نظریه رفتار برنامه‌ریزی شده را نشان می‌دهد و این می‌تواند فرصتی جدید برای محققان آینده برای اتخاذ مدل‌های مناسب برای انجام آزمایش‌های تجربی در شرایط مختلف فناوری فراهم کند.

علی‌رغم تصویری که درباره پیشرفت علم و کمک به مرزهای علمی وجود دارد که پیشرفت در علوم مدیریت را در تولید مکانیکی نظریات و مدل‌های جدید می‌داند این تحقیق نشان داد (با توجه به یافته‌های این تحقیق که در بخش مرور انتقادی و هم‌چنین اصلاحات نظریه بیان شد) نگاه و رویکرد نقادانه به نظریات، مدل‌ها و نظریه‌های موجود در منابع علمی نیز می‌تواند در پیشرفت علم مدیریت تاثیر به‌سزایی بگذارد. همان‌طور که قبل‌تر بیان شد این تحقیق به مرور انتقادی یکی از مهم‌ترین نظریات علوم رفتاری پرداخت که بیشترین ارجاعات و استفاده‌های محققان را نسبت به سایر مدل‌های موجود در آن حوزه دارد و توانست پیشنهادات اصلاحی مناسبی را ارائه دهد حال اینکه سایر مدل‌ها و نظریات موجود در علوم رفتاری و مدیریت نیز می‌تواند به همین شیوه توسط محققان آینده مورد بررسی انتقادی قرار گیرد. از این رو به محققان آینده به‌طور خاص پیشنهاد می‌شود که در تحقیقاتی جداگانه به مرور انتقادی نظریات دیگر پذیرش فناوری مانند TAM^۱، TAM^۲، UTAUT، TOE^۲، CAT^۳، DOI^۴ و ... بپردازند.

با توجه به رشد پژوهش‌های مختلف در زمینه مدل‌های پذیرش فناوری و مواجهه با نوعی پراکندگی اطلاعات در این حوزه، انجام پژوهش‌های ترکیبی که عصاره پژوهش‌های انجام شده در یک موضوع خاص را به شیوه نظام‌مند و علمی فراروی پژوهشگران قرار می‌دهند

1. Technology Acceptance Model

2. Technology-Organization-Environment

3. Consumer Acceptance Technology

4. Diffusion of Innovation Theory

اهمیت فراوانی دارد و بسیار ضروری به نظر می‌رسد. بنابراین به محققان آینده پیشنهاد می‌شود با هدف ترکیب کمی نتایج تحقیقات انجام شده در زمینه پذیرش فناوری با استفاده از روش فراتحلیل، مطالعات مختلف این حوزه را مورد بررسی قرار دهند.

فیشبن و آجنز (۲۰۱۰) برخی از معیارهایی را مطرح می‌کنند که باید با هر گونه پیشنهادی برای این نظریه مطابقت داشته باشد. اول اینکه مطابق با اصل سازگاری، پیش-بینی کننده‌های موجود در نظریه و متغیرهای پیشنهادی باید خاص رفتار باشد؛ بدین معنی که بتوان فاکتور پیشنهادی را از لحاظ عناصر هدف، عمل، زمینه و زمان که معیار رفتاری را توصیف می‌کند، تعریف و اندازه‌گیری کرد. دوم اینکه باید متغیر پیشنهادی را به عنوان یک عامل، علت تعیین کننده قصد و عمل (رفتار) تعیین کنیم. سوم، افزودن پیشنهاد باید مفهومی مستقل از پیش‌بینی کننده‌های موجود در نظریه باشد. چهارم، فاکتور در نظر گرفته شده به طور بالقوه می‌تواند به طیف گسترده‌ای از رفتارهای مورد مطالعه توسط دانشمندان علوم اجتماعی مورد استفاده قرار گیرد. در نهایت اگر متغیر پیشنهاد شده بخشی از نظریه باشد، متغیر پیشنهادی باید به طور مداوم پیش بینی اهداف یا رفتار را بهبود بخشد.

نویسندگان این مقاله نیز بنابر فاکتورهای در نظر گرفته شده در بالا و هم چنین مرور انتقادی که قبل تر بصورت مفصل به آن پرداخته شد پیشنهاداتی را برای اصلاح TPB، به صورت زیر ارائه داده‌اند. ذکر این نکته ضروری است که برخی از این پیشنهادات در مقالات و منابع علمی مختلف آیسک آجنز بصورت مستقیم یا غیرمستقیم آمده است اما محققان، توجه کافی به آن نداشته‌اند.

- ❖ استفاده از نتایج تحقیقات در مورد عوامل تعدیل کننده مانند تغییرات در ثبات زمانی و ابهام در باورها و نگرش‌ها برای افزایش استحکام قصد به عنوان پیش‌بینی کننده رفتارها.
- ❖ مشخص ساختن مجدد سازه PBC به عنوان متغیر میانجی.
- ❖ استفاده از هنجارهای توصیفی به عنوان پیش‌بینی کننده قصد.
- ❖ ترویج مشارکت در فعالیتهای پیشگیرانه به عنوان مقدمه‌ای برای توانمندساختن افراد برای پیاده‌سازی مقاصد بیان شده خود
- ❖ استفاده از روش‌های مبتنی بر روش شناختی رفتاری مبتنی بر درمان برای حمایت از سلامت مربوط به باور، نگرش و تغییر رفتار اهداف تعیین شده از طریق روش‌های TPB است.

- ❖ عوامل شخصی مانند شخصیت، ارزش‌های گسترده زندگی را در برمی‌گیرد؛ متغیرهای دموگرافیک مانند تحصیلات، سن، جنسیت و درآمد؛ و قرارگرفتن در معرض رسانه‌ها و سایر منابع اطلاعاتی ممکن است بر اعتقادات تأثیر بگذارد. انتظار می‌رود عوامل این نوع، به طور غیرمستقیم با تأثیرات آن‌ها بر تعیین کننده‌های نظریه، بر روی اهداف و رفتار تأثیر بگذارند. در اکثر مطالعات تجربی، چند ویژگی جمعیت شناختی مورد ارزیابی قرار می‌گیرند اگر فقط به عنوان متغیرهای کنترل یا شاید کنترلی در نظر گرفته شوند.
- تحقیقات نشان می‌دهد که احساسات می‌توانند تأثیرات غیر مستقیم بر روی اندیشه‌ها و رفتار را با تأثیر بر انواع اعتقادات برجسته در یک وضعیت خاص و نیز قدرت و ارزشمندبودن این باورها بررسی کنند. با این حال، اغلب پیشنهاد می‌شود که تأثیرات می‌توانند رفتار را به شیوه‌ای مستقیم‌تر تحت تأثیر قرار دهند و این احتمال در TPB به اندازه کافی قابل قبول نیست.
- ❖ کنترل تجربه (به عنوان مثال، Skinner, 1996) می‌تواند به شکاف میان قصد و رفتار کارآفرینی کمک کند. به عنوان یک نتیجه برای محققان، ما باید قادر به طراحی مطالعاتی باشیم که در آن کنترل تجربه را می‌توان در نظر گرفت. چشم‌انداز زمان در مطالعات قصد اهمیت دارد. وقتی تصمیم می‌گیرید چه نوع مقاصدی را می‌خواهید مطالعه کنید، مهم است که چشم‌انداز زمان را در نظر داشته باشید. هدف از شروع کسب و کار "در چند سال" در مقابل "در دو ماه" شامل دو رفتار متفاوت است، زیرا به عقیده ی آجن باورهایی که به راحتی قابل دسترسی هستند مربوط به هر رفتار است در زمان‌های مختلف، متفاوت است. در مورد اول (با شروع از چند سال)، باورهای قابل دسترسی نسبتاً گسترده و انتزاعی هستند، در حالی که در مورد دوم (با شروع از دو ماه)، عملی‌تر از اولی است. به عنوان یک نتیجه، مقایسه دو مطالعه قصد در کارآفرینی که دانشمندان از تجارب مختلف از اهداف کارآفرینی استفاده می‌کنند (مثلاً کسب یک کسب و کار جدید یک روز در برابر دو ماه)، بسیار منطقی نیست. محققان کارآفرینی شاید بتوانند در تعیین اهداف زمانی در مطالعات قصد ما و یا حداقل در مورد دیدگاه زمان در مطالعات خود، تعریف دقیق‌تری داشته باشند.
- ❖ بررسی TRA / TPB در سراسر کشور می‌تواند درک ما از رفتار مشابه در فرهنگ‌های مختلف را بهبود بخشد. به طور خاص، محققان می‌توانند یاد بگیرند که آیا این مدل به لحاظ فرهنگی حساس است یا خیر. دو بعد فرهنگی هوفستد، فردگرایی و فاصله قدرت، ممکن است روابط TRA / TPB را کاهش دهند. این بررسی نشان می‌دهد که تأثیر هنجار ذهنی در کشورهای مختلف متفاوت است، در حالی که ارتباط بین قصد و هر دو نگرش و کنترل رفتاری درک شده

بیشتر از سایر کشورها مشابه است. علاوه بر این، محققان باید از فردگرایی-جمع‌گرایی و از دیگر ابعاد فرهنگی هافستد فراتر روند و همچنین به چارچوب‌های فرهنگی دیگر مانند ارزش-های فرهنگی شوارتز^۱ (۲۰۰۶) در هنگام شکل‌گیری فرضیه‌های خود، بپردازند.

❖ احساسات می‌توانند تاثیرات غیرمستقیم بر روی اندیشه‌ها و رفتار را با تأثیر بر انواع اعتقادات برجسته در یک وضعیت خاص و نیز قدرت و ارزشمندبودن این باورها بررسی کنند. با این حال، اغلب پیشنهاد می‌شود که احساسات می‌توانند رفتار را به شیوه‌ای مستقیم‌تر تحت تاثیر قرار دهند تا جایی که خود آجزن نیز اعتقاد دارد این احتمال در TPB به اندازه کافی قابل قبول نیست (Ajzen, 2011).

محدودیت‌ها و چالش‌ها

از مهم‌ترین چالش‌هایی که می‌تواند در فهم و نقد نظریه‌ها موثر باشد فقدان مبانی نظری مشترک در عرصه اصلی جامعه و بدلیل هم‌پنداری فقدان، نداشتن یک برنامه کلان در بخش‌های مختلف جامعه، عدم بومی‌سازی تئوری‌ها و روشن نبودن مفروضات اساسی (مبانی فلسفی) در این عرصه‌ها است. هم‌چنین ویژگی‌های شخصیتی افراد (مانند نداشتن تفکر انتقادی، پرسشگر نبودن، از نیازهای بیولوژیکی فراتر نرفتن (گرفتار معیشت بودن)، ایدئولوژیک اندیشیدن و تصور آن‌که پاسخ تمامی پرسش‌ها را داریم)، عدم پیوند فلسفه و بحث‌های نظری با زندگی اجتماعی ما و رواج داشتن تصویر غلط از فلسفه و مباحث نظری نیز از موانع فهم و نقد نظریه‌هاست.

References

- Abbasi, M. S., Shah, F., Doudpota, S. M., Channa, N., & Kandhro, S. (2013). Theories and models of technology acceptance behaviour: A critical review of literature. *Sindh University Research Journal-SURJ (Science Series)*, 45(1).
- Ajzen, I. (1985). From intentions to actions: A theory of planned behavior. In *Action control* (pp. 11-39). Springer, Berlin, Heidelberg.
- Ajzen, I. (1988). *Attitudes, personality, and behavior* The Dorsey Press.
- Ajzen, I. (1991). The theory of planned behavior. *Organizational behavior and human decision processes*, 50(2), 179-211.
- Ajzen, I. (1991). The theory of planned behavior. *Organizational behavior and human decision processes*, 50(2), 179-211.

¹. Schwartz

- Ajzen, I. (2002). Residual effects of past on later behavior: Habituation and reasoned action perspectives. *Personality and social psychology review*, 6(2), 107-122.
- Ajzen, I. (2011). The theory of planned behaviour: reactions and reflections.
- Ajzen, I. (2011). The theory of planned behaviour: reactions and reflections.
- Ajzen, I. (Last modified: ۲۰۱۹, July 15). Frequently Asked Questions. Retrieved September 15, 2019, Available from: <https://people.umass.edu/aizen/faq.html>.
- Ajzen, I., & Fishbein, M. (1980). Understanding attitudes and predicting social behaviour. 1980. URL <http://www.citeulike.org/group/38/article/235626>.
- Ajzen, I., & Sexton, J. (1999). Depth of processing, belief congruence, and attitude-behavior correspondence. *Dual-process theories in social psychology*, 117-138.
- Bacharach, S. B. (1989). Organizational theories: Some criteria for evaluation. *Academy of management review*, 14(4), 496-515.
- Bagozzi, R.P. and Y. Yi, (1989) "The Degree of Intention Formation as a Moderator of the Attitude Behavior Relationship", *Social psychology quarterly*, Vol. (52): No. 4. 266-279.
- Bandura, A. (1977). Self-efficacy: toward a unifying theory of behavioral change. *Psychological review*, 84(2), 191.
- Bennett, P., & Bozionelos, G. (2000). The theory of planned behaviour as predictor of condom use: A narrative review. *Psychology, Health & Medicine*, 5(3), 307-326.
- Boer, H., & Mashamba, M. T. (2005). Psychosocial correlates of HIV protection motivation among black adolescents in Venda, South Africa. *AIDS Education & Prevention*, 17(6), 590-602.
- Campbell, C., & Murray, M. (2004). Community health psychology: Promoting analysis and action for social change. *Journal of health psychology*, 9(2), 187-195.
- Cohen, J., Ajzen, I., & Albarracin, D. (2010). In memoriam: Martin Fishbein.
- Daft, R. L., & Lewin, A. Y. (1990). Can organization studies begin to break out of the normal science straitjacket? An editorial essay. *Organization Science*, 1(1), 1-9.
- Danaee fard, H. (2017). *Theory Building: Fundamental and Methodologies*. Tehran: SAMT
- Davis, F. D., Bagozzi, R. P., & Warshaw, P. R. (1989). User acceptance of computer technology: a comparison of two theoretical models. *Management science*, 35(8), 982-1003.
- Dubin, R. (1978). *Theory Building*. New York: Free Press.

- Eagly, A. H., & Chaiken, S. (1993). *The psychology of attitudes*. Harcourt Brace Jovanovich College Publishers.
- Fishbein, M., & Ajzen, I. (1977). Belief, attitude, intention, and behavior: An introduction to theory and research.
- Fishbein, M., & Ajzen, I. (2010). Predicting and changing behavior: The reasoned action approach. New York, NY: Psychology Press.
- Foxall, G. (1997). *Marketing psychology: The paradigm in the wings*. Springer.
- Giles, M., Liddell, C., & Bydawell, M. (2005). Condom use in African adolescents: The role of individual and group factors. *AIDS care*, 17(6), 729-739.
- Godin, G. (1993). The theories of reasoned action and planned behavior: Overview of findings, emerging research problems and usefulness for exercise promotion. *Journal of Applied Sport Psychology*, 5(2), 141-157.
- Hassan, L. M., Shiu, E., & Parry, S. (2016). Addressing the cross-country applicability of the theory of planned behaviour (TPB): A structured review of multi-country TPB studies. *Journal of Consumer Behaviour*, 15(1), 72-86.
- Hofstede GH. (1980). *Culture's Consequences: International Differences in Work-related Attitudes*. Sage: Beverly Hills, CA.
- Kor, K., & Mullan, B. A. (2011). Sleep hygiene behaviours: An application of the theory of planned behaviour and the investigation of perceived autonomy support, past behaviour and response inhibition. *Psychology & health*, 26(9), 1208-1224.
- Kuhn, T. S. (1970). *The structure of scientific revolutions* 2nd edn University of Chicago Press.
- Lee, C., & Green, R. T. (1991). Cross-cultural examination of the Fishbein behavioral intentions model. *Journal of international business studies*, 22(2), 289-305.
- Li, L. (2010). A critical review of technology acceptance literature. Retrieved April, 19, 2011.
- Mintzberg, H. (2005). Developing theory about the development of theory in KG Smith & MA Hitt (Eds) *Great minds in management: The process of theory development* (pp. 352-372).
- Nagel, T. (1974). What is it like to be a bat?. *The philosophical review*, 83(4), 435-450.
- Norman, P., & Cooper, Y. (2011). The theory of planned behaviour and breast self-examination: Assessing the impact of past behaviour, context stability and habit strength. *Psychology & Health*, 26(9), 1156-1172.

- Obregon, C. O. A. R. (2000). A critical assessment of theories/models used in health communication for HIV/AIDS. *Journal of health communication*, 5(sup1), 5-15.
- Pfeffer, J. (1993). Barriers to the advance of organizational science: Paradigm development as a dependent variable. *Academy of management review*, 18(4), 599-620.
- Poper, K. R. (1942). *The Open Society and Its Enemies*. London: Routledge.
- Popper, K. R. (1945). *The open society and its enemies*. 2. *The open society and its enemies*. Routledge & Kegan Paul.
- Protogerou, C., Flisher, A. J., Aarø, L. E., & Mathews, C. (2012). The theory of planned behaviour as a framework for predicting sexual risk behaviour in sub-Saharan African youth: A critical review. *Journal of Child & Adolescent Mental Health*, 24(1), 15-35.
- Quina, K., Harlow, L. L., Morokoff, P. J., Burkholder, G., & Deiter, P. J. (2000). Sexual communication in relationships: When words speak louder than actions. *Sex Roles*, 42(7-8), 523-549.
- Riemer, H., Shavitt, S., Koo, M., & Markus, H. R. (2014). Preferences don't have to be personal: Expanding attitude theorizing with a cross-cultural perspective. *Psychological review*, 121(4), 619.
- Schwartz, S. (2006). A theory of cultural value orientations: Explication and applications. *Comparative sociology*, 5(2-3), 137-182.
- Schwarzer, R. (1992). Self-efficacy in the adoption and maintenance of health behaviors: theoretical approaches and a new mode. *Self-efficacy: Thought control of action*, 217, 242.
- Semple, S. J., Patterson, T. L., & Grant, I. (2002). Gender differences in the sexual risk practices of HIV+ heterosexual men and women. *AIDS and Behavior*, 6(1), 45-54.
- Sheppard, B. H., Hartwick, J., & Warshaw, P. R. (1988). The theory of reasoned action: A meta-analysis of past research with recommendations for modifications and future research. *Journal of consumer research*, 15(3), 325-343.
- Sherr, L., Catalan, J., Spire, B., Hedge, B., Prince, B., Shisana, O., ... & Moatti, J. P. (2010). Professor Martin Fishbein memorial issue. *AIDS CARE*, 22(8), 917-918.
- Skinner, E. A. (1996). A guide to constructs of control. *Journal of personality and social psychology*, 71(3), 549.
- Taras, V., Kirkman, B. L., & Steel, P. (2010). Examining the impact of culture's consequences: A three-decade, multilevel, meta-analytic review of Hofstede's cultural value dimensions. *Journal of applied psychology*, 95(3), 405.

- Taylor, D., Bury, M., Campling, N., Carter, S., Garfied, S., Newbould, J., & Rennie, T. (2006). A Review of the use of the Health Belief Model (HBM), the Theory of Reasoned Action (TRA), the Theory of Planned Behaviour (TPB) and the Trans-Theoretical Model (TTM) to study and predict health related behaviour change. *London, UK: National Institute for Health and Clinical Excellence*, 1-215.
- Taylor, S., & Todd, P. (1995b). Decomposition and crossover effects in the theory of planned behavior: A study of consumer adoption intentions. *International journal of research in marketing*, 12(2), 137-155.
- Taylor, S., & Todd, P. A. (1995a). Understanding information technology usage: A test of competing models. *Information systems research*, 6(2), 144-176.
- Tornikoski, E., & Maalaoui, A. (2019). Critical reflections—The Theory of Planned Behaviour: An interview with Icek Ajzen with implications for entrepreneurship research. *International Small Business Journal*, 0266242619829681.
- Triandis, H. C. (1994). Culture and social behavior.
- Tschann, J. M., Adler, N. E., Millstein, S. G., Gurvey, J. E., & Ellen, J. M. (2002). Relative power between sexual partners and condom use among adolescents. *Journal of Adolescent Health*, 31(1), 17-25.
- Venkatesh, V., Morris, M. G., Davis, G. B., & Davis, F. D. (2003). User acceptance of information technology: Toward a unified view. *MIS quarterly*, 425-478.
- Warr, D. J. (2001, March). The importance of love and understanding: Speculation on romance in safe sex health promotion. In *Women's Studies International Forum* (Vol. 24, No. 2, pp. 241-252). Pergamon.
- Weick, K. E. (1989). Theory construction as disciplined imagination. *Academy of management review*, 14(4), 516-531.